

Polyák Levente

Építészet és ingatlanfejlesztés a művészetvilág középpontjában: a New York-i High Line Park

TOLNAY IMRE
Az öntők álma I., 2008, C-print, monotípiá

választhatók le egyfajta testtapasztalatról; s minden bizonnyal ez a nagyon erős kötődés az észlelés világához vezet(het)i el a nézőt ahhoz a különös transzcendenciához, amely a rögzítés által egyszersmind sajátos értelemmel is felruhazza a látványt. S ezzel el is érkeztünk egy másik fontos ponthoz, amely Tolnay Imre munkáiban az értelemkeresés és értelemtulajdonítás gesztusában írható le talán legpontosabban. A terek és a töredékek, az olvashatatlan és/vagy megfejthetetlen szövegek lényegében nem különböznek az autók keréknyomának képpé váló, különös ábráitól. A művész célja nem a racionális megközelítések gyarapítása vagy elmélyítése, hanem sokkal inkább az a vágy, hogy szakítson a dolgok ismert voltával, s ennek nyomán a világot mindenfajta önma-gunkhoz való viszonyítás nélkül jelenítse meg: abban a minden tematizálás előtti állapotában, amely visszavezet „a tudat reflektálatlan életéhez”, ahol még nincs helye a szavaknak, ahol nincs más, csak valamiféle testi kitettség és spontán létmegértés.

Úgy sejtem, hogy Tolnay Imre hisz ennek a „vad” állapotnak a kimeríthetetlenségében, a mindig töredékként „adott hely és pillanat” kimeríthetlenségében. Akarhatunk-e többet?

A New York-i High Line Park hónapok, ha nem hetek alatt a város egyik legfontosabb látványosságává vált. Az évtizedeken keresztül elhagyatottan álló magasvasút-szerkezet, amely 2009-ben közparkként nyílt újra, ma a legnépszerűbb New York-i építészeti csemegék közé tartozik: eredeti és változatos növényzete, kifinomult bútorai, a körülötte gombamód szaporodó ikonikus épületek és a róla nyíló különleges kilátás elkápráztatják a látogatót. A High Line a Bloomberg-adminisztráció sikerprojektje: a polgármester bizonyítéka arra, hogy számára mindennél előbbrevaló a kényelmes, biztonságos, de stimuláló közterek létrehozása a városlakók használatára.

A High Line azonban jóval több, mint tetszetős és kényelmes köztér: gazdasági és ingatlanfejlesztési motor. Az a szerkezet, amely a területén tervezett, nagy haszonnal kecsegtető fejlesztéseket akadályozott meg a puszta létével, paradox módon ma még nagyobb haszont ígérő fejlesztések tucatjait hívja életre megújult formájával. Ráadásul mindezt Chelsea-ben, a művészetvilág nem hivatalos középpontjában, a világ legnagyobb forgalmú kereskedelmi galériáit befogadó raktárépületektől körbevéve.

A High Line egyúttal új klímát is jelez a város- és ingatlanfejlesztésben: azt a tendenciát, ahol az életminőség fétisét hangsúlyozó, a város látványát fogyasztási cikké változtató közterek egyúttal a köz- és megánszféra sajátos összekapcsolódását is felfedik. A High Line éppen ebben a minőségben veti fel számunkra a legérdekesebb kérdéseket: miként válik egy elavult, de felújított és új funkcióval felruházott infrastrukturális elem egy város egyik legnagyobb értékgeneráló épületévé? Mi a közterek és az ingatlanspekuláció viszonya? És miként kapcsolódik össze építészet és design a művészeti világgal egy adott földrajzi területen? A bilbao-i Guggenheim múzeum 1997-es megnyitása óta senki számára sem titok, hogy az építészet, a design, a képzőművészet, a turizmus és az ingatlanfejlesztés ágazatai közötti kapcsolat több, mint alkalmi szövetség egy-egy kulturális fejlesztés megvalósítására. Stratégiai szövetségről van itt szó, ahol a különböző művészeti ágak egy-egy terület felértékelődésének érdekében instrumentalizálódnak, és ezért cserébe területeket kapnak (ideiglenes) használatra.

Ahogy az SHARON ZUKIN 1982-es *Loft Living* című könyvében érzékletesen leírja, a dzsentrifikáció mítosza, a feltérképezetlen területeket meghódító és tudtukon, akaratkon kívül felértékelő pionír művészek története csak részben igaz.¹ Miközben az első művészek valóban sajátos építészeti profiljuk és lehetőségeik miatt költöztek be a SoHo ipari épületeibe, Zukin jól dokumentáltan mutatja be, hogy már az első konvertált műteremlakások is ingatlanfejlesztői figyelemmel (sőt segítséggel) jöttek létre: az ingatlanos szakma közvetlen közelről figyelte a loftlakások népszerűsödésének folyamatát, s azt hirdetésekkel, valamint egy újszerű lakástípus keresletének és kínálatának meggyökereztetésével segítve elő.

1 Sharon Zukin: *Loft Living*. Johns Hopkins University Press, Baltimore és London, 1982

Az elmúlt két évtizedben a művészetvilág központja (az ingatlanfejlesztői projekt beteljesedésével) szűkössé és drágává váló SoHo-ból északnyugatra, a Hudson folyó-menti ipari övezetbe, Chelsea raktárépületeibe és szerelőműhelyeibe tette át székhelyét, ezzel újrajazolva nem csak a város kulturális földrajzát, de jelentős értéknövekedést elindítva az addig kevésbé keresett West Side-on is. Ez az átszerveződés is egy művészeti-építészeti együttállás eredménye: a galériák költözésükkel a 22. utcában RICHARD GLUCKMAN által a Dia Foundation² céljaira 1987 és 1997 között átalakított épületegyüttes vonzerejére reagáltak. Gluckman egyébként az ezt követő években további olyan nagypresztízsű galériák tereit építette meg, mint Paula Cooper, Mary Boone vagy Larry Gagosian galériája.³ A chelsea-i galériák számának szaporodása a 2000-es évek első felében igen látványos volt: míg a negyed 1995-ben még csak 12 művészeti galériának adott otthont, 2000-ben már 144, 2007-ben pedig 303 galéria volt megtalálható a területen. Ez a növekedés összefügg a SoHo-beli galériák számának csökkenésével, ahol is 1995-ben még 286 galéria volt, de ez a szám 2007-re 104-re csökkent.⁴ A művészetvilág raktárépületekbe való költözése nem csak a műalkotások méretének megváltozásához és ezzel új műfajok megszületéséhez járult hozzá, de a galéria-esztétika átalakulását is magával hozta, a progresszív kortárs művészet atmoszféráját társítva a felújított ipari és logisztikai terek látványához. Ez az esztétikai áthangolódás is kellett ahhoz, hogy lehetséges legyen úgy tekinteni a High Line-ra, mint szép, megőrzendő és autentikus, talált műtárgyra. A chelsea-i galérianegyed gazdasági, kulturális és esztétikai kontextusába „érkezett meg” a High Line Park, amely sok viszontagság után nyerte el új formáját. A három emelet magas fémszerkezeten a 10th és a 11th Avenue-k közötti háztömbök belsejében futó vasút az 1930-as és 1970-es évek között élelmiszert és különböző árucikkeket szállított Manhattanbe. Az 1934-ben megnyitott vonal az 1950-es években, a nagyszabású autópálya-építkezések hatására felvirágzó kamionszállítás árnyékában fokozatosan jelentőségét veszítette. Bár a High Line déli szekcióját már az 1960-as években lebontották, az északi részén még 1980-ig jártak tehervonatok. Az 1980-as évek közepétől a High Line körülötti telkeket spekulációs céllal megvásárló, és a terület funkcióváltását fel-

² <http://www.diacenter.org/>

³ <http://paulacoopergallery.com/>; <http://maryboonegallery.com/>; <http://www.gagosian.com/>

⁴ Harvey Molotch és Mark Treskon: *Changing Art: SoHo, Chelsea and the Dynamic Geography of Galleries in New York City*. In: *International Journal of Urban and Regional Research* 33:2, 2009. június

A régi High Line © Fotó: Stephen Sherman

Fallen Billboard, 2000, november © Fotó: Joel Sternfeld

A High Line diszkrétebb északi szakasza © Fotó: Polyák Levente

A High Line terve a Gavsevoot Plazánál © Fotó: The Friends of the High Line

gyorsítani kívánó ingatlanfejlesztői csoportok egyre erősebben lobbiztak a fém-szerkezet lebontásáért.

Miközben az 1980-as években történtek aktivista próbálkozások a vasúti teher-szállítás visszaállítására, a struktúra rehabilitációjának és újrahaznosításának gondolatára az 1990-es évek végéig kellett várni. A High Line revitalizációjának koncepciója 1999-ben fogalmazódott meg, amikor két helyi lakos, JOSHUA DAVID és ROBERT HAMMOND összeálltak, hogy megvédjék a lebontásra ítélt magasvasút-szerkezetet. Az, hogy erőfeszítéseik sikerrel jártak, nem csak gondos szervezőmunkájuknak, de a városnegyed időközben kialakuló népszerűségének is köszönhető. Chelsea-t, növekvő kulturális szerepének köszönhetően, olyan hírességek kezdték látogatni, akik pártfogása sokat nyomott a latban a régi magasvasút lebontása körül zajló vitában: a művészetvilágon keresztül olyan mértékű figyelem irányult a High Line-ra, amelyben ritkán részesül elhagyatott, funkcióját veszített épület.

A David és Hammond alapította Friends of the Highline – a Design Trust for Public Space⁵ segítségével – 2001-től kezdve vizsgálta a vasútvonal köztérre való átalakításának lehetőségét.⁶ Mintául az 1988-ban átadott Promenade plantée (más néven Coulée verte)⁷ szolgált, a Bastille Operaház mögött húzódó viaduktból kialakított 4,7 km hosszú park, amely diszkrétan, épületek között megbújva, az utcáról szinte láthatatlan módon fut végig Párizs 12. kerületén.

A CASEY JONES építész közreműködésével összeállított *Reclaiming the High Line* című tanulmány⁸ nagy szerepet játszott abban a 2002-es döntésben, amellyel a városháza elkötelezte magát a High Line felújítása mellett. A 2003-as ötletpályázatra beérkezett 720 pályaműből kiválasztott a DILLER SCOFIDIO + RENFRO építésziroda és JAMES CORNER tájépítész irodája (FIELD OPERATIONS) 2004-ben láttak neki a részletes tervek elkészítésének, azzal a céllal, hogy „diszkrét városi helyzetek sorozatát hozzák létre, amelyben éppúgy helye van a szemlélődést befogadó kerteknek, mint egy szabadtéri színháznak vagy a folyóra való kilátás-

nak.” A különböző léptékű terek váltakozása, a különböző társas helyzeteket és vegetációt egymás mellé rendelő kertépítészet, a járófelületek és a növényzet határainak elbizonytalanítása mind a park élményének eredetiségét és diverzifikálását célozták meg. Mindemellert a park tervei a város építészettörténetére is reflektáltak: tudatosan idézték fel azokat a háromdimenziós városépítészeti fantáziákat, amelyek az 1930-as évek New York-ját a felhőkarcolókat összekötő, egymással párhuzamosan futó közlekedési síkok, a magasban futó autópályák, vasútvonalak és járdák együtteseként képzelték el. 2004-ben a városháza 43 millió dollár közvetlen támogatást különített el az építkezés támogatására, de ami még fontosabb, elősegítendő a High Line újrahaznosítását, átalakította a Chelsea-re vonatkozó építési előírásokat, ezzel megnyitva az utat a negyedbe érkező lakó- és irodaépületek előtt. A Chelsea-t érintő „rezoning” a tömbök belső részén fenntartotta a „kisipari funkció” kizárólagosságát, ezzel biztosítva a raktárépületekbe és logisztikai terekbe beköltözött galériák helyben maradását, megvédve őket a nagyobb potenciális profitot generáló luxuslakás- és irodaépítkezésektől.⁹

Az új szabályozás, a korábban a High Line lebontása mellett érvelő ingatlanfejlesztőknek tett látványos gesztusként lehetővé tette a fém-szerkezet által elfoglalt telkek kihasználatlan fejlesztési jogainak a szomszédos telkekre való átruházását, ezzel jelentősen megnövelve az ott építhető terek összfelületét. A galériák helyben tartásának és az új építési lehetőségek megteremtésének kombinációja az ingatlanügyekben érintett, és New York művészeti vezetői helyét fenntartani érdekelt művészeti világ számára is kedvező feltételeket jelentett: a MoMA aktívan kampányolt¹⁰ a High Line parkká alakításáért, a Whitney Museum pedig itt vásárolt telket új épületének.¹¹

A minőségi közparkként vizionált High Line perspektívája és a városháza által kezdeményezett rezoning eredményeképpen Chelsea a 2000-es évek második felében a kortárs sztárépítészetnek csak a közel-keleti vagy kínai szuperépítkezésekhez hasonlítható kiállításává vált: a fém-szerkezetet szegélyező igen kevés szabadon álló telken pár év alatt egymás mellett bújtak ki a földből olyan épületek, mint FRANK GEHRY IAC Building-je, JEAN NOUVEL 100 Eleventh lakóépülete, vagy NEIL DENARI HL23-ja és a SHIGERU BAN által jegyzett Metal Shatter Houses¹², valamint a 2015-ben megnyíló, RENZO PIANO által tervezett új Whitney Museum-épület. A folya-

9 ld. <http://www.nyc.gov/html/dcp/html/about/pr122004.shtml>

10 *The High Line*. MoMA, New York, 2005. április 30 – október 31.

11 <http://whitney.org/About/NewBuilding/About>

12 www.iacbuilding.com; www.nouvelchelsea.com; <http://hl23.com/>; <http://metalshatterhouses.com/>

5 <http://www.designtrust.org/>

6 ld. <http://www.thehighline.org>

7 <http://www.promenade-plantee.org/>; http://en.wikipedia.org/wiki/Promenade_plant%C3%82%99e

8 http://www.designtrust.org/pubs/01_Reclaiming_High_Line.pdf

mat elkerülhetetlen hatásaként a város főépítéste által egyszerűen „Architects’ Row-nak” nevezett negyedben a lakásarak a park megnyitása óta duplájukra emelkedtek.

Látjuk, hogy a High Line körüli fejlemények igen hatékonyan kapcsolják össze a városnegyed, a művészeti világ, a design, az építészet és az ingatlanfejlesztő tőke érdekeit – mindeme szereplőkből ez utóbbi számára téve a legnagyobb kedvezményeket. Az, hogy egy minőségi közter leginkább az eleinte ellene fellépő, majd a dzsentrifkációs profit lehetőségét benne meglátó ingatlanüzlet malmára hajtja a vizet, csep-pet sem meglepő. Ahogyan azt Sharon Zukin bemutatja *Naked City* című könyvében, a New York-i közterek a legtöbb esetben magánprofit céljából születtek meg: az olyan kisebb manhattan-i terek és parkok létrehozása, mint a Union Square, a Harald Square és a Bryant Park, mind a környező, magántulajdonban lévő ingatlanok érték növekedését szolgálta.¹³ Ez a dimenzió a High Line további fejlődése szempontjából is meghatározó: míg az északi, még átalakítás alatt álló szakaszok alatti telkek tulajdonosai megpróbálják a lehető legtöbbet kicsikarni a sikerprojektjét folytatni szándékozó városházából, addig a már meglévő szakaszokon felhúzott új épületek tulajdonosai mind a parkhoz való közvetlen hozzáférés – az összekötő hidak – érdekében lobbiznak.¹⁴

Természetesen a High Line, bár népszerűsége az év jelentős részében túlszűfoltta teszi, a város-lakóknak is sok örömet ad. A 2009-ben átadott első szakasz, ellentétben a Promenade plantée diszkrét passzázsával és visszahúzó láthatatlanságával, fennhangon hirdeti azt, amit képvisel: egy kiemelkedő minőségű közpark, amely egyszerre kényelmes és kalandos, felsorakoztatva a kortárs tájépítészet minden vívmányát. A High Line ipari építészeti örökségét (fel-felbukkanó sínpárok) innovatív bútorokkal és a „New Wave Planting” mozgalma¹⁵ által informált változatos és konceptuálisan kiválasztott (öslakos és spontán is megjelenő) növényzettel kombináló park öntudatosan idézi fel azokat az évtizedeket, amikor az építmény elhagyatottan állt, csak egy-egy kalandvágó ipari alpinista vagy kiránduló csoport által látogatva. A High Line legfontosabb látványossága azonban nem a park, hanem a parkból nyíló kilátás a városra. A High Line segít újrafogalmazni a város képét, eddig nem látott nézőpontokat és perspektívákat tárva fel. A High Line a lehető legtudatosabban használja ezeket a nézőpontokat: a park egyes pontjai a szó szoros

13 Sharon Zukin: *Naked City*. Oxford University Press, New York, 2009

14 Nikolai Ourusoff: *On High, a Fresh Outlook*. In: *The New York Times*, 2009. június 10.

15 http://en.wikipedia.org/wiki/Piet_Oudolf

értelmében nézőterként funkcionálnak, ahonnan a város látványának, utcáinak, forgalmának nyugodt, távoli szemlélésére nyílik lehetőség.

Természetesen az új kilátások szenzuális élménye sem esik kívül a városi ingatlangazdaság logikáján. A város látványossággá való változtatása nem újkeletű stratégia: a kilátás a város egyik legfontosabb terméke, amely nem csak a kilátással rendelkező ingatlanok értékének emelkedését hozza magával, de a városi táj képének rögzülését is az azt a fenségeses érzetével összekötő néző fejében. A már többször idézett Zukin ezt a jelenséget is elemzi 1995-ös, *The Cultures of Cities* című könyvében: „A 20. századi vizuális médiumok fejlődése a fotográfiát és a filmet tette a városi tér keretbe foglalásának legfontosabb kulturális eszközévé. Az 1970-es évek óta azonban, ahogyan a *King Kong* szürrealizmusa felcserélődött a *Blade Runner*-ével, és a városrehabilitáció a fogyasztásra kezdett koncentrálni, maga a város fizikai tája – az épületek, parkok és utcák – vált a város legfontosabb vizuális reprezentációjává.”¹⁶

Itt záródik be a kör, amelyben a park látogatói és a környék lakói, a galeristák és a kiállító művészek, az építészek és designerek mind fogaskerekekké válnak a városi gazdaság legfontosabb hajtóereje, a város marketingje által támogatott ingatlanfejlesztés motorjában: a JANE JACOBS által megvédett Greenwich Village¹⁷ történelmi értékéhez hasonlóan a High Line modernitása és moderált vadsága is a dzsentrifkáció vitorlájába befogott energiák közé kerül. És itt kell újra feltennünk a kérdést: végső soron vajon kinek az érdekét szolgálják a közpénzből megvalósított közterek és kulturális fejlesztések?

16 Sharon Zukin: *The Cultures of Cities*. Blackwell, Cambridge, 1995.

17 http://en.wikipedia.org/wiki/Jane_Jacobs

Öslakos növényzet és kortárs design
© Fotó: Iwan Baan

Kilátás a városra
© Fotó: Iwan Baan

feLUGOSSY LÁSZLÓ | SZIRTES JÁNOS
Kis lépések világa / Pasztózus önarckép

Várfok Galéria ✘ 2012. április 20 – május 19. ✘ 1012 Budapest, Várfok u. 11. ✘ www.varfok-galeria.hu

DARAB ZSUZSA: Underwater, 2012

„Én – az mindig valaki más” Rimbaud

- ↳ Válogatás a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Média Intézetének Vizuális Stúdiók Műtermében készült hallgatói munkákból.
- ↳ Kiállítás a Magyar Építőművészek Szövetsége kiállítótermében. 1088 Budapest, Ötpacsirta utca 2.
- ↳ Megnyitó események: 2012. május 7-én, hétfőn 19 és 22 óra között.
- ↳ A kiállítás május 25-ig tekinthető meg, hétfőtől péntekig 10 és 18 óra között.

<p>Société Réaliste <i>empire, state, building</i> ● LUDWIG MÜZEUM – KORTÁRS MŰVÉSZETI MŰZEUM www.ludwigmuseum.hu Budapest IX., Komor M. u. 1. 2012. 03. 19 – 08. 05.</p>
<p>KÜLFÖLD / EURÓPA Aus z t r i a</p>
<p>Impressionism – pastels, watercolors, drawings ● ALBERTINA www.albertina.at <u>BÉCS</u> 2012. 03. 03 – 05. 13.</p>
<p>>SPOTLIGHTS< / VIDEO . ART ● SAMMLUNG ESSL – KUNST DER GEGENWART www.sammlung-essl.at <u>KLOSTERNEUBURG / BÉCS</u> 2012. 03. 09 – 05. 13.</p>
<p>>SILENCE< / A venue for tranquil encounters with art ● SAMMLUNG ESSL – KUNST DER GEGENWART www.sammlung-essl.at <u>KLOSTERNEUBURG / BÉCS</u> 2012. 03. 20 – 05. 20.</p>
<p>Utopia GESAMTKUNSTWERK ● 21ER HAUS www.belvedere.at <u>BÉCS</u> 2012. 01. 20 – 05. 20.</p>
<p>BEAUTY CONTEST ● MUSEUM AUF ABRUF (MUSA) www.musa.at <u>BÉCS</u> 2012. 02. 26 – 05. 27.</p>
<p>Claes Oldenburg <i>The Sixties</i> ● MUMOK (MUSEUM MODERNER KUNST STIFTUNG LUDWIG) www.mumok.at <u>BÉCS</u> 2012. 02. 04 – 05. 28.</p>
<p>Urs Fischer ● KUNSTHALLE www.kunsthallewien.at <u>BÉCS</u> 2012. 02. 17 – 05. 28.</p>
<p>Anselm Kiefer / Works from the Essl Collection ● SAMMLUNG ESSL – KUNST DER GEGENWART www.sammlung-essl.at <u>KLOSTERNEUBURG / BÉCS</u> 2012. 02. 03 – 05. 29.</p>
<p>Afterimage: Intuition and Duration within the Space of Art ● KUNSTHALLE EXNERGASSE http://kunsthalle.wuk.at <u>BÉCS</u> 2012. 04. 12 – 06. 02.</p>
<p>Andrea Fraser <i>Projection</i> ● MUMOK (MUSEUM MODERNER KUNST STIFTUNG LUDWIG) www.mumok.at <u>BÉCS</u> 2012. 02. 04 – 06. 03.</p>
<p>Tanja Widmann ● GRAZER KUNSTVEREIN www.grazerkunstverein.org <u>GRAZ</u> 2012. 04. 20 – 06. 09.</p>
<p>Clegg & Guttman ● BAWAG FOUNDATION www.bawag-foundation.at <u>BÉCS</u> 2012. 04. 12 – 06. 10.</p>

<p>David Claerbout <i>Diese Sonne strahlt immer</i> Stephan Dillemath <i>Slavs and Tatars</i> ● SECESSION www.secession.at <u>BÉCS</u> 2012. 05. 03 – 06. 17.</p>
<p>Wearing skirts / The staging of clothes in contemporary photography. Works from the collection ● MUSEUM DER MODERNE SALZBURG / MÖNCHSBERG www.museumdermoderne.at <u>SALZBURG</u> 2012. 02. 18 – 06. 18.</p>
<p>Dieter Roth <i>Selves</i> ● MUSEUM DER MODERNE SALZBURG / MÖNCHSBERG www.museumdermoderne.at <u>SALZBURG</u> 2012. 03. 03 – 06. 24.</p>
<p>Hands-On Urbanism 1850 – 2012 / Vom Recht auf Grün ● ARCHITEKTURZENTRUM WIEN www.azw.at <u>BÉCS</u> 2012. 03. 12 – 06. 25.</p>
<p>Acting Spaces – Stage Models ● ÖSTERREICHISCHE THEATERMUSEUM www.khm.at/en/austrian-theatre-museum/ www.theatermuseum.at <u>BÉCS</u> 2012. 02. 23 – 06. 30.</p>
<p>CAR CULTURE. The Car as a Sculpture ● LENTOS KUNSTMUSEUM LINZ www.lentos.at <u>LINZ</u> 2012. 03. 02 – 07. 04.</p>
<p>The Hubert Looser Collection ● BANK AUSTRIA KUNSTFORUM www.bankaustria-kunstforum.at <u>BÉCS</u> 2012. 04. 25 – 07. 15.</p>
<p>Morgan Fisher <i>The Frame and Beyond</i> ● GENERALI FOUNDATION http://foundation.generali.at <u>BÉCS</u> 2012. 03. 02 – 07. 29.</p>
<p>Collection on Display II – Pictures of Day and Night ● MUSEUM DER MODERNE SALZBURG / RUPERTINUM www.museumdermoderne.at <u>SALZBURG</u> 2012. 05. 08 – 07. 29.</p>
<p>Gustav Klimt <i>Up Close and Personal / Images – Letters – Insights</i> ● LEOPOLD MUSEUM www.leopoldmuseum.org <u>BÉCS</u> 2012. 04. 24 – 08. 27.</p>
<p>Pop and the Sixties ● MUMOK (MUSEUM MODERNER KUNST STIFTUNG LUDWIG) www.mumok.at <u>BÉCS</u> 2012. 01. 19 – 09. 02.</p>
<p>The Circus as a Parallel Universe ● KUNSTHALLE www.kunsthallewien.at <u>BÉCS</u> 2012. 05. 04 – 09. 02.</p>

<p>Belgium</p> <p>Gianni Motti <i>La Grande Illusion</i> ● D+T PROJECT www.dt-project.com <u>BRÜSSZEL</u> 2012. 04. 21 – 05. 19.</p>
<p>Per Kirkeby <i>Retrospective</i> ● PALAIS DES BEAUX-ARTS / PALEIS VOOR SCHONE KUNSTEN www.bozar.be <u>BRÜSSZEL</u> 2012. 02. 10 – 05. 20.</p>
<p>Rosemarie Trockel <i>Flagrant Delight</i> ● WIELS CONTEMPORARY ART CENTRE www.wiels.org <u>BRÜSSZEL</u> 2012. 02. 18 – 05. 27.</p>
<p>Imaging History Young Belgian Photography ● FOTOMUSEUM http://www.fotomuseum.be/ <u>ANTWERPEN</u> 2012. 02. 17 – 06. 03.</p>
<p>Nedko Solakov <i>All in Order, with Exceptions</i> ● STEDELIJK MUSEUM VOOR ACTUELE KUNST (S.M.A.K.) www.smak.be <u>GENT</u> 2012. 02. 25 – 06. 03.</p>
<p>Le grand Atelier / Traité de l'admirable diversité de la vie et du monde à l'usage des enfants ● LE MUSÉE DES ARTS CONTEMPORAINS www.mac-s.be <u>SITE DU GRAND-HORNŪ</u> 2012. 03. 04 – 06. 03.</p>
<p>Chantal Akerman <i>Too Far, Too Close</i> ● MUHKA www.muhka.be <u>ANTWERPEN</u> 2012. 02. 10 – 06. 10.</p>
<p>Maria Iori, Raphaël Cuomo <i>Twisted Realism</i> Nicolas Provost <i>Plot Point Trilogy</i> ● ARGOS VZW CENTRE FOR ART AND MEDIA www.argosarts.org <u>BRÜSSZEL</u> 2012. 04. 21 – 07. 01.</p>
<p>The MODERNS. Art from the Netherlands ● KONINGIN FABIOLA ZAAAL (KFZ) Antwerpen 2012. 01. 28 – 08. 18.</p>
<p>Cse h o r s z á g</p> <p>Krištof Kintera <i>Výsledky analýzy</i> ● MĚSTSKÁ KNIHOVNA (MUNICIPAL LIBRARY)WWW.GHMP.CZPRÁGA 2012. 02. 29 – 05. 13.</p>
<p>Prison: No Limits for Art ● MORAVSKÁ GALERIE V BRNĚ www.moravska-galerie.cz <u>BRNO</u> 2012. 04. 06 – 05. 13.</p>
<p>L'étude d'après nature ● MORAVSKÁ GALERIE V BRNĚ www.moravska-galerie.cz <u>BRNO</u> 2012. 02. 24 – 05. 20.</p>

<p>Antoinette Nausikaa (NL), Marika Asatiani (GEO), Nikola Čulík (CZ), Tibor Zsolt (HU) <i>1+(1+1)+1</i> ● MEETFACTORY GALLERY www.meetfactory.cz <u>PRÁGA</u> 2012. 03. 08 – 05. 18.</p>
<p>Pavel Sterec <i>Motionless Exchange</i> ● MORAVSKÁ GALERIE V BRNĚ www.moravska-galerie.cz <u>BRNO</u> 2012. 02. 03 – 05. 27.</p>
<p>Adolf Wölfli <i>Stvořitel Universa</i> ● DŮM U KAMENNÉHO ZVONU (STONE BELL HOUSE)WWW.GHMP.CZPRÁGA 2012. 02. 27 – 05. 27.</p>
<p>CARE CRISIS ● FUTURA www.futuraproject.cz <u>PRÁGA</u> 2012. 03. 06 – 05. 27.</p>
<p>Bernd & Hilla Becher <i>Coal Mines. Steel Mills.</i> Shirana Shahbazi <i>Then Again</i> ● GALERIE RUDOLFINUM www.galerierudolfinum.cz <u>PRÁGA</u> 2012. 03. 22 – 06. 03.</p>
<p>Dá n i a</p> <p>Andreas Gursky ● LOUISIANA MUSEUM FOR MODERNE KUNST www.louisiana.dk <u>HUMLEBÆK</u> 2012. 01. 13 – 05. 13.</p>
<p>Yael Bartana ● LOUISIANA MUSEUM FOR MODERNE KUNST www.louisiana.dk <u>HUMLEBÆK</u> 2012. 02. 28 – 05. 20.</p>
<p>Women of the Avant-garde 1920-1940 ● LOUISIANA MUSEUM FOR MODERNE KUNST www.louisiana.dk <u>HUMLEBÆK</u> 2012. 02. 14 – 05. 28.</p>
<p>João Penalva ● BRANDTS EXHIBITION COMPLEX / KUNSTHALLEN BRANDTS www.brandts.dk <u>ODENSE</u> 2012. 03. 01 – 05. 28.</p>
<p>Soundings 2 – Nordic Sound Art Graduate Show ● MUSEET FOR SAMTIDSKUNST http://samtidskunst.dk/ <u>ROSKILDE</u> 2012. 04. 28 – 06. 03.</p>
<p>Tony Dursler <i>Face to Face</i> ● AROS AARHUS KUNSTMUSEUM www.aros.dk <u>ÅRHUS</u> 2012. 03. 03 – 07. 09.</p>
<p>TREFFPUNKT: BERLIN ● ARKEN MUSEUM OF MODERN ART www.arken.dk <u>ISHØJ</u> 2012. 05. 12 – 07. 22.</p>

<p>É s z t o r s z á g</p> <p>Spatium – Danish Contemporary Art ● KUMU www.ekm.ee <u>TALINN</u> 2012. 01. 20 – 05. 13.</p>
<p>Undiscovered Masterpieces. Russian Art from the Collections of the Baltic Countries ● KUMU www.ekm.ee <u>TALINN</u> 2012. 03. 22 – 08. 12.</p>
<p>F i n n o r s z á g</p> <p>Taryn Simon <i>Photographs and Texts</i> ● TAIDEMUSEO MEILAHTI www.taidemuseo.fi <u>HELSINKI</u> 2012. 03. 09 – 05. 13.</p>
<p>Of Toys and Men ● TENNISPALATSI www.taidemuseo.fi <u>HELSINKI</u> 2012. 02. 24 – 05. 20.</p>
<p>Thank You for the Music – How Music Moves Us ● KIASMA www.kiasma.fi <u>HELSINKI</u> 2012. 01. 20 – 06. 17.</p>
<p>Francia orsz ág</p> <p>Lawrence Weiner – Vik Muniz ● COLLECTION LAMBERT www.collectionlambert.com <u>AVIGNON</u> ● CHAPELLE DU MÉJEAN <u>ARLES</u> 2011. 11. 11 – 2012. 05. 13.</p>
<p>Debussy, la musique et les arts ● MUSÉE NATIONAL DE L'ORANGERIE www.musee-orangerie.fr <u>PÁRIZS</u> 2012. 02. 21 – 06. 11.</p>
<p>Hollandia</p> <p>Alexander Calder ● GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG www.gemeentemuseum.nl <u>HÁGA</u> 2012. 02. 11 – 05. 28.</p>
<p>The New York Times Magazine Photographs ● FOAM_FOTOGRAFIEMUSEUM AMSTERDAM www.foam.nl <u>AMSZTERDAM</u> 2012. 03. 23 – 05. 30.</p>
<p>Istanbul Modern – Rotterdam ● MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN http://www.boijmans.nl <u>ROTTERDAM</u> 2012. 03. 10 – 06. 10.</p>
<p>Ai Weiwei ● DE PONT MUSEUM VOOR HEDENDAAGSE KUNST www.depont.nl <u>TILBURG</u> 2012. 03. 03 – 06. 24.</p>
<p>Bertien van Manen <i>Let's Sit Down Before We Go</i> ● FOAM_FOTOGRAFIEMUSEUM AMSTERDAM www.foam.nl <u>AMSZTERDAM</u> 2012. 03. 19 – 06. 24.</p>

<p>L u x e m b u r g</p> <p>Børre Sæthre <i>Untitled (Wardencylffe Tower)</i> Victor Man Tina Gillen <i>Playground</i> Maurizio Galante & Tal Lancman Transversal Design. Haute Couture – Design – Architecture ● MUDAM LUXEMBOURG www.mudam.lu <u>LUXEMBOURG</u> 2012. 02. 11 – 05. 13.</p>
<p>N a g y - B r i t a n n i a</p> <p>Gilbert & George <i>London Pictures</i> ● WHITE CUBE (MASON'S YARD) www.whitecube.com <u>LONDON</u> 2012. 03. 09 – 05. 12.</p>
<p>No Lone Zone ● TATE MODERN www.tate.org.uk <u>LONDON</u> 2012. 01. 27 – 05. 13.</p>
<p>Jeremy Deller <i>Joy in People</i> ● HAYWARD GALLERY www.hayward.org.uk http://move.southbankcentre.co.uk/ <u>LONDON</u> 2012. 02. 22 – 05. 13.</p>
<p>Lines of Thought ● PARASOL UNIT http://www.parasol-unit.org/ <u>LONDON</u> 2012. 02. 28 – 05. 13.</p>
<p>Andrea Zittel ● BALTIC CENTRE FOR CONTEMPORARY ART www.balticmill.com <u>GATESHEAD</u> 2012. 02. 10 – 05. 20.</p>
<p>Stan Douglas <i>Midcentury Studio</i> ● VICTORIA MIRO GALLERY http://www.victoria-miro.com/ <u>LONDON</u> 2012. 04. 18 – 05. 26.</p>
<p>Elizabeth Price ● BALTIC CENTRE FOR CONTEMPORARY ART www.balticmill.com <u>GATESHEAD</u> 2012. 02. 03 – 05. 27.</p>
<p>Lucian Freud <i>Portraits</i> ● NATIONAL PORTRAIT GALLERY www.npg.org.uk <u>LONDON</u> 2012. 02. 09 – 05. 27.</p>
<p>Charline von Heyl <i>Now or Else</i> ● TATE LIVERPOOL www.tate.org.uk <u>LIVERPOOL</u> 2012. 02. 27 – 05. 27.</p>
<p>Alighiero Boetti <i>Game Plan</i> ● TATE MODERN www.tate.org.uk <u>LONDON</u> 2012. 02. 28 – 05. 27.</p>
<p>Louise Bourgeois <i>The Return of the Repressed</i> ● FREUD MUSEUM http://www.freud.org.uk/ <u>LONDON</u> 2012. 03. 08 – 05. 27.</p>

K É K E S I Z O L T Á N

H a l a d é k

Holokauszt-
emlékezet
a kortárs
művészetben

KIJÁRAT

K I A D Ó